

ФОРМАТИ СУЧАСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СПІЛЬНОТАМИ

ОЛЕКСАНДРА ХАЛЕПА

Постановка проблеми. Упродовж останнього року в пострадянських країнах було проведено чимало проєктів, спрямованих на розвиток спільнот або залучення містян. Розвиток спільнот стає дедалі популярнішим: виникають організації, які займаються розвитком або ж «зрушенням» — консолідацією певних сусідств. Припускається, що випрацювання спільної ідентичності, солідарності або ж суб'єктивності спільноти виокремлює її і надає важелів впливу. Таким чином, певна спільнота може самостійно вирішувати свої проблеми, не чекаючи ініціативи з боку держави або благодійних організацій.

Людське суспільство не може існувати, не створюючи колективів-спільнот. Це зумовлено біологічною взаємозалежністю людей, перевагами співробітництва і розподілу праці, а також винятковою здатністю встановлювати взаємини через символічні комунікації. Спільна діяльність людей породжує складну систему соціальних зв'язків, яка згуртовує індивідів у єдине соціальне ціле — соціальну спільноту і через неї у соціальну систему.

Соціальна спільнота — сукупність людей, об'єднаних відносно стійкими соціальними зв'язками, відносинами, яка має загальні ознаки, що надають їй неповторної своєрідності.

Здавна соціальні спільноти, такі як рід, сім'я, плем'я тощо, забезпечували людям засоби

до існування, репродукцію людини, спільну протидію силам природи, іншим племенам і т. д. Все це допомогло людству не тільки вижити, а й закласти основи подальшого прогресу, розвитку цивілізації. Отже, соціальні спільноти виникали під впливом об'єктивної необхідності в ході історичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Теорія символічного інтеракціонізму. Сформулював її американський філософ і соціолог Джордж Мід (1863–1931), який заперечував, що поведінка людей — це пасивна реакція на винагороду чи покарання. Розглядаючи вчинки людини як соціальну поведінку, засновану на комунікації, в якій вона реагує не тільки на дії, але й на наміри інших людей, Мід виділив два типи дій: значущі й незначущі. Для усвідомлення мотивів дії людини слід уявити себе в її ролі. Значущі події набувають символічного значення, коли поняття, дія чи предмет символізують або виражають зміст іншого поняття, дії або предмета. А взаємодія між людьми є безперервним діалогом, у процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного та реагують на них.

Етнометодологія. Вона тісно пов'язана з теорією символічного інтеракціонізму. Згідно з нею, найважливішим чинником міжособистісної комунікації є прийняті на віру правила, що регулюють взаємодію між людьми. Конкретні стереоти-

пи впливають на інших людей незалежно від того, якого значення вони їм надають. Так, у контексті соціальних структур (наприклад, структури влади) формуються договірні значення.

Теорія драматичного підходу. В її основі — принципи управління враженнями у соціальній взаємодії. Розглядає соціальні ситуації як мініатюрні драматичні спектаклі: люди діють подібно до акторів на сцені, створюючи певне враження. Її автор Е. Гоффман виходить з того, що люди самі створюють ситуації, щоб виразити символічні значення, за допомогою яких вони справляють гарне враження на інших.

Теорія соціальної дії. Один із її засновників Т. Парсонс вважав, що орієнтації діяльного індивіда мають дві моделі модифікації: мотиваційну і ціннісну. Мотиваційна спрямована на бажання і плани індивіда, а значить, на задоволення або незадоволення його потреб. Ціннісна орієнтація належить до тих аспектів орієнтації особи, що зв'язують її з дотриманням певних норм і стандартів. Для Парсонса саме норма забезпечує досягнення мети індивіда, який, орієнтуючись на неї, оцінює вчинки та очікування іншого індивіда. Важливим при цьому є механізм включення індивідуальної діяльності в суспільство під впливом нормативного характеру орієнтації дії. Суть такої нормативності полягає у відповідності очікувань і дій індивіда очікуванням і діям оточуючих людей, у спрямуванні його поведінки на відповідність груповим нормам. Ця відповідність досягається мотиваційною інтеграцією, що виникає внаслідок набуття особистістю певних ціннісних якостей, якими характеризується групова свідомість.

Німецький філософ і соціолог Юрген Хабермас (нар. 1929 р.) створив власну теорію соціальної дії, виділивши чотири її типи: стратегічну (учасники стратегічної дії ставляться до інших осіб як до засобів або перешкод на шляху до мети); нормативну (дія, метою учасників якої є досягнення взаємовигідних експектацій, здійснювана шляхом підпорядкування своєї поведінки цінностям і нормам); драматургічну (її мета —

подання самому собі, вибіркоче самовираження індивідуальності); комунікативну (прагне досягти вільної угоди між учасниками для досягнення конкретних результатів у певній ситуації). Кожна дія є комплексною системою референцій (характеристик, довідок), складається з об'єктивних фактів, соціальних норм та особистого досвіду.

Питирим Сорокін (1889–1968) основою соціологічного аналізу вважав соціальну взаємодію, зокрема взаємодію індивідів. У основі взаємодії, на його думку — соціальна нерівність у суспільстві. Він проповідує ідеї етичної відповідальності та солідарності, культурних цінностей, під впливом яких і має здійснюватись взаємодія у суспільстві.

З точки зору діяльнійної соціології (М. Арчер, П. Штомпка, П. Бурдье), соціальна реальність є багатомірним полем, в якому взаємодіють структури і діячі. Результат взаємодії — певна подія, детермінована безліччю структурно-діяльнійних зв'язків. П. Штомпка виділяє чотири рівні (аспекти) соціального поля (INIO — схема в теорії соціального становлення Штомпки).

I — ідеальний рівень (соціальна свідомість): ідеї, вірування, уявлення про дійсність, ідеологія.

N — нормативний рівень: правила, норми, приписи, цінності у структурно-суб'єктивній взаємодії. Нормативна структура накладає на дії акторів істотні обмеження і впливає на їх реальну поведінку.

I — рівень взаємодії: засіб взаємозв'язку між групами, спільнотами та індивідами, інституціалізований принцип такої взаємодії, канали взаємодії.

O — рівень можливостей реального світу: життєві шанси, мережа інтересів стратифікованих груп та їх можливостей, наданих суб'єкту існуючими соціальними структурами, сформованими діями колишніх діячів. При цьому діяльні суб'єкти можуть впливати на ці структури.

Соціальна дія є сукупністю певних компонентів: діяч з його потребами і метою, ситуація (конкретні умови, обставини), в якій він діє; орієнтація діяча на ситуації, що формують способи реалізації потреб, мету. У конкретній ситуації соці-

альні спільноти, верстви, індивіди виокремлюють різні об'єкти відповідно до їхньої значущості для досягнення мети, розрізняють корисні або шкідливі елементи ситуації, визначають першочергове, важливе і другорядне, аналізують можливі наслідки соціальних дій. Мета соціальної дії — це задоволення певних потреб. Якщо вона досягнута, настає момент рівноваги діяча, його потреб і зовнішнього середовища.

Звичайно, не кожна дія людини є соціальною, оскільки не завжди мета передбачає орієнтацію на інших людей. Індивідуальна мета, що відтворює потреби людини, є початком соціальної дії, початком орієнтації на інших, сподіванням, що вона буде відповідно сприйнята оточенням.

Цілі статті. Метою статті є дослідити основні актуальні методи взаємодії зі спільнотами. На сьогодні вже є певний перелік інструментів взаємодії зі спільнотами, під дією яких соціальна група починає трансформувати навколо себе урбаністичний простір. Різні комбінації цих інструментів дають певні результати. Сенс налагодження взаємодії з певними соціальними групами виявляється у набутті спільного досвіду та випрацювання індивідуальних методів роботи у конкретному місці з певною категорією людей. Це дозволяє розвинути індивідуальний підхід до трансформації постіндустріальних міст та діяти безпосередньо з містом не чекаючи наказу чи дозволу з гори, покладаючись на себе і людей поряд. Досі це питання залишається нерозв'язаним, обумовлюючи постійний пізнавальний тонус у відповідній сфері досліджень.

Викладення основного матеріалу. Спільнота. Характерною рисою соціальної спільноти, спільності (і т. д.) є те, що соціальні системи, як то місто, село, трудовий колектив, родина складаються саме на її базі. Соціальна спільнота являє собою сукупність людей, що характеризують умови їхньої життєдіяльності (економічна, соціально-статусна, рівень професійної підготовки й утворення, інтереси і потреби тощо), загальні для даної групи взаємодіючих індивідів (нації, класи, соціально-професійні групи, трудові

колективи і т. п.); приналежність до історично сформованих територіальних утворень (місто, село, регіон), приналежність досліджуваної групи взаємодіючих індивідів до тих чи інших соціальних інститутів (родина, утворення, наука, політика, релігія і т. д.).

Американський соціолог Р. Мертон визначає соціальну групу як сукупність людей, які певним чином взаємодіють між собою, усвідомлюють свою належність до даної групи і вважаються членами цієї групи з точки зору інших. У цьому визначенні акцент робиться на три основні риси, властиві соціальній групі як спільноті: взаємодія між членами групи, почуття належності до даної групи й усвідомлення спільності, єдності з цією групою. Такими рисами може володіти безліч соціальних груп у суспільстві, але з різним ступенем міцності зв'язків, їхніми формами тощо, що певним чином впливає на виконання групою своєї соціальної ролі та на взаємини між її членами.

Взаємодія. Функціонування і розвиток соціальної спільноти відбуваються на основі соціальних зв'язків і взаємодії її індивідів. У соціальних дослідженнях виділяються різні типи зв'язків: зв'язки функціонування, розвитку, генетичні, причинні зв'язки, структурні зв'язки і т. д.

Вихідним моментом для формування соціального зв'язку може бути взаємодія чи індивідів, чи груп, що утворять соціальну спільноту для задоволення тих чи інших потреб. Взаємодія трактується як будь-яка дія, що має значення для інших індивідів і груп соціальної спільноти чи суспільства в цілому. Причому взаємодія виражає характер і зміст відносин між людьми і соціальними групами, що розрізняються по соціальних позиціях і ролям.

Соціальна взаємодія являє собою взаємний вплив різних сфер, явищ і процесів громадського життя, що здійснюється за допомогою соціальної діяльності. Воно має місце як між відособленими об'єктами (зовнішня взаємодія), так і усередині окремого об'єкта, між його елементами (внутрішня взаємодія).

Соціальна взаємодія має об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивною стороною взаємодії виступають зв'язки, незалежні від окремих людей, але які опосередковують і контролюють зміст і характер їхньої взаємодії. Під суб'єктивною стороною розуміється свідоме відношення індивідів один до одного, засноване на взаємних очікуваннях відповідної поведінки. Це, як правило, міжособистісні відносини, що складаються в конкретних соціальних спільнотах у визначений момент часу. Механізм соціальної взаємодії включає індивідів, котрі роблять ті чи інші дії; зміни в соціальній спільноті чи суспільстві в цілому, викликані цими діями; вплив цих змін на інших індивідів, що складають соціальну спільноту, і, нарешті, зворотну реакцію людей. Взаємодія призводить до встановлення нових соціальних відносин.

Таким чином, соціальна взаємодія — система взаємозумовлених соціальних дій, за яких дії одного суб'єкта (індивіда, групи, спільноти) одночасно є причиною і наслідком відповідних дій інших. У процесі її реалізується соціальна дія партнерів, відбувається взаємне пристосування дій кожного з них, однотайність у розумінні ситуації, усвідомленні її смислу дій, певний ступінь солідарності між ними.

За соціальної взаємодії відбувається обмін діями. Системи дій обох суб'єктів споріднені між собою, дії кожного з них скоординовані, відновлювані, мають взаємний та стійкий інтерес. Соціальна взаємодія є одним із джерел суспільних явищ, оскільки завдяки їй поведінка людини стає соціальною дією.

Поведінка — форма діяльності, реакція на соціальне середовище чи на дію іншої людини.

Дії спільнот в основному орієнтовані на вищі цілі, являються їхньою діяльністю. Головною ознакою соціальної діяльності є осмислення індивідом можливих варіантів поведінки осіб, які вступають з ним у взаємодію.

Види. Серед багатьох видів соціальних спільнот особливе значення мають родина, трудовий колектив, групи спільного проведення дозвілля,

а також різні соціально-територіальні спільноти (селище, невелике місто, великі міста, регіон і т. д.). Скажімо, родина здійснює соціалізацію молоді в ході освоєння нею норм громадського життя, формує в неї почуття безпеки, задоволення емоційну потребу в спільних переживаннях, запобігає психологічній невірноваженості, допомагає перебороти стан ізольованості тощо.

Територіальна спільнота впливає на характер поведінки її членів, особливо у сфері побудови соціальних контактів. Професійні групи, крім можливості вирішення чисто професійних питань, формують у членів почуття трудової солідарності, забезпечують професійний престиж і авторитет, контролюють поведінку людей з позицій професійної моралі.

Такі соціальні процеси, як демографічна криза, міграція, урбанізація та індустріалізація, можуть дезорганізувати спільноти. Явища дезорганізації відбиваються як на зовнішній структурі спільнот, так і на внутрішній, функціональній характеристиках. Так, якщо із зовнішньої сторони процеси типу міграції, розвитку міст, промисловості і т. п. ведуть до розпаду великих родин, що склалися раніше з двох чи трьох поколінь, у виробничих групах — до плінності кадрів і т. д., у територіальних спільнотах — до росту міграції серед корінного населення. Дезорганізація функцій таких спільнот виражається в розхитуванні цінностей, наростанні суперечностей між стандартами та зразками поведінки, ослабленні нормативної структури спільноти, що, у свою чергу, веде до росту відхилень у поведінці її членів.

У цих умовах так звані нормальні соціальні спільноти не у всіх випадках спроможні забезпечити виконання ряду своїх основних функцій, тобто надати індивіду послідовну, внутрішню не суперечливу систему норм поведінки, стимулювати почуття солідарності і приналежності до спільноти.

Види соціальної взаємодії класифікують:

- за кількістю суб'єктів взаємодії: між двома людьми, між індивідом і групою, між групами;
- за характером взаємовідносин суб'єктів вза-

ємодії: односторонні та двосторонні, солідарні (узгоджені) та антагоністичні (ворожі);

- за терміном: короточасні й довгочасні;
- за наявністю (відсутністю) організованості: організовані та неорганізовані;
- за свідомістю взаємодії: усвідомлені та неусвідомлені;
- за «матеріальністю» обміну: інтелектуальні (ідейні), почуттєві (емоційні) та вольові.

Втім, як будь-яка систематизація, вона покликана сприяти глибшому розумінню сутності об'єкта чи явища. За найзагальнішою сукупністю ознак можна виділити два широкі підкласи соціальних спільнот — масові і групові спільноти.

Масова соціальна спільнота — сукупність індивідів, яких об'єднують певні спільні погляди, схильності, смаки тощо. Наприклад, широкі рухи проти ядерної загрози, аудиторії засобів, каналів масової інформації, споживачі модних, престижних товарів, члени любительських клубів, прихильники естрадних «зірок», вболівальники спортивних команд тощо. Масові соціальні спільноти мають в основному статистичний характер. Значною мірою вони є неструктурованими, аморфними утвореннями ситуативного походження, функціонують на основі і в межах конкретної діяльності, неможливі поза

цією діяльністю. Тому вони не досить стійкі, їм значною мірою властива гетерогенність (різномірність) складу.

У сучасному світі масові соціальні спільноти можуть серйозно впливати на життя суспільства. Згадаймо, наприклад, відомий рух панків у європейських країнах, різні акції «зелених», спрямовані на захист навколишнього середовища. Сучасні засоби комунікації створюють умови для швидкого формування масових спільнот. Тому суспільство повинно вивчати ці процеси і скеровувати їх у конструктивне русло, уникаючи можливої соціальної дестабілізації.

Групові соціальні спільноти (соціальна група) — сукупність індивідів, яка існує реально, фіксується емпірично, характеризується відносною цілісністю, є самостійним суб'єктом істо-

ричної та соціальної дії, поведінки. У суспільстві існує значна кількість типів, видів груп: залежно від чисельного складу розрізняють соціальні групи — малі й великі; від характеру зв'язку в середині групи, його міцності, форм здійснення — первинні і вторинні; від природи, особливостей індивідів, які входять до групи, — демографічні, етнічні, регіональні та ін.

Формат. Існують декілька основних сучасних форматів, що дозволяють створити експериментальне поле в урбаністичному середовищі та за короткий термін розкрити творчий та інтелектуальний потенціал спільноти. У даній статті йтиме мова про основні з них, а саме: майстер-клас, тренінг, публічна лекція, вебінар, форум, конференція, воркшоп та фасилітаційні техніки.

Одним із наслідків глобалізації є те, що люди дедалі частіше зустрічаються з різними поглядами та культурами у себе вдома. Глобальні системи, зокрема ринки, ЗМІ, фінанси, клімат і релігія, суттєвою мірою впливають на локальні громади й життя їх мешканців. Деякі з найбільш нагальних питань, наприклад, зміни клімату, викликають всезагальне занепокоєння, і їх неможливо зрозуміти та ефективно врегулювати без діалогу та співпраці.

Зустрічі з новими культурами й думками, з одного боку, примножують знання й можливості, а з іншого — можуть породжувати відчуття безсилля й ставити під сумнів наше сприйняття власної ідентичності, створювати напруженість і змушувати нас почуватися заручниками могутніх зовнішніх сил. Діалог сприяє розвитку довіри й взаєморозуміння. Він закладає фундамент для вирішення конфліктів на основі принципів широкої участі. Це потреба, яка існує всюди, упродовж усього проектного циклу. Діалог обов'язковий на етапах планування, впровадження й оцінки. Він сам по собі може розглядатися як складова процесу розроблення і реалізації проекту, або як один з результатів соціальної дії. У цьому посібнику він описаний як складова навчання в діалозі. Це одне з найважливіших умінь, яким має во-

лодіти кожен лідер, незалежно від того, на якому рівні суспільства він чи вона працює.

Ведучи діалог, ви критично аналізуєте свої припущення, відкриваєтеся для нових ідей; розвиваєте в собі здатність стати на позицію співрозмовника, коли його погляди розходяться з вашими; допомагаєте комусь розширити чи, можливо, змінити свою думку; знаходите точки дотику й продовжуєте діалог. Це процес, який веде до консенсусу, посилює життєздатність прийнятих рішень і готує ґрунт для дій з тривалим сталим ефектом. Таким чином, діалог є потужним інструментом лідерства й ухвалення рішень.

Іншими словами, діалог:

- допомагає краще зрозуміти місцевий контекст;
- сприяє вдосконаленню процесу вироблення й ухвалення рішень;
- підвищує якість співпраці;
- спонукає більше пишатися власною ідентичністю;
- виховує емпатію, бажання враховувати інтереси інших людей, розвиває довіру і взаєморозуміння;
- забезпечує умови для створення інновацій;
- посилює ступінь інклюзії та рівності.

У процесі побудови діалогу в громаді були виявлені декілька фасилітаційних технік, що дають у повній мірі розкритися темі інтеграції індустріальних просторів, а саме:

1. Дерево проблеми / Дерево цілей. Учасники аналізують проблеми, які вони намагалися розв'язати шляхом впровадження соціальної дії. Вони визначають причини проблеми й досліджують їх за допомогою схематичної карти, після чого переосмислюють ці проблеми та на їх основі формують цілі соціальної дії.

2. Метод «світового кафе» заохочує слухати й висловлювати власну думку за допомогою ефективних прийомів спілкування, які належать до категорії хорошої практики. Він також слугує для деталізації й уточнення ідей. У цій вправі він застосовується з метою вивчення різних пропозицій щодо впровадження соціальної дії.

Мембі в навчальній аудиторії розшатовані

у форматі кафе. Групи учасників сидять за столиками. За кожним столиком працює модератор (секретар, який веде записи). Також за столиками закріплені індивідуальні цілі для реалізації соціальної дії. Учасники переходять від одного столика до іншого й висуюють свої пропозиції про те, як досягти поставленої цілі шляхом реалізації соціальної дії. Модератор столика записує основні тези обговорення і представляє їх у загальному колі.

3. Образи змін. Ця вправа — простий спосіб заохотити учасників наочно уявити і поєднати поточний стан питання, яке вони планують вирішувати за допомогою соціальної дії, та його бажане майбутнє. Це також техніка генерування ідей для розроблення заходів соціальної дії. Використовуючи творчі матеріали і драматизацію, учасники ілюструють ситуацію «до» та «після» соціальної дії. Вони поєднують обидва «образи» конкретними заходами, які визначають у межах своєї ініціативи. Решта загальної групи надає зворотний зв'язок.

4. Діалог через оповідання історій. Учасники розкриваються, навчаються та обмінюються досвідом через оповідання історій.

5. Слухання на трьох рівнях. Вправа знайомить з різними техніками слухання і дає змогу застосувати їх на практиці. Учасники розповідають про подію, що завершилася не так, як вони б хотіли. Їх слухають у різний спосіб, і, як наслідок, одна й та сама історія постає в різних інтерпретаціях. Йдеться про такі три рівні: факти — почуття — мета висловлювання. Вона також відома як техніка слухання головою (факти), серцем (почуття) та ногами (мета).

6. Театр-форум. Вправа у формі рольової гри дає можливість учасникам на практиці змодельовувати ситуацію та відпрацювати уміння й навички, які вони опанували до цього часу. Учасники слухають та висловлюють свої думки про ситуації напруженості.

Динаміка сучасного життя вимагає від дослідника високої гнучкості і постійних внутрішніх змін, готовності до саморозвитку, що тягне за

собою залучення все більшої кількості людей для дослідження, вирішення проблем і створення нових ідей. Вивчення технології фасилітації та інноваційних методів групової роботи дозволяє створювати ефективні процеси дослідження проблем, створення і прийняття рішень, отримувати максимальну продуктивність від груп, а також використовувати широкий арсенал методів і технік фасилітації групової роботи для вирішення різних типів завдань, а не зациклюватися на звичних методах дослідження.

Використовуючи фасилітаційну техніку для дослідження, крім фактологічних даних, дослідник бере безпосередню участь в активному розвитку культури та діалозі, що є невід'ємною передумовою створення інноваційного середовища.

7. Майстер-клас надається експертом певної галузі, знавцем справи. Зазвичай, це людина, яка має багатий досвід «спроб і помилок», що освоїла тему з різних боків і випробувала ідею часом.

8. Тренінг — це процес зміни відношення, поведінкових навичок через набуття навчального досвіду. Передбачається, що під час тренування фахівець опанує ту чи іншу технологію і шляхом частого повторення закріпить і здобуде нову навичку. У результаті учасникам вдається прожити ситуацію та отримати досвід.

9. Публічна лекція є одним із засобів просвіти населення. Їх найчастіше організують благодійні фонди, державні управління чи міністерства, громадські організації тощо. Основна мета такої події — зустріч з автором розробок в тій чи іншій сфері, лідером або очевидцем подій певного часу. Публічні лекції важливі, навіть необхідні у випадку, коли потрібно донести до населення нову ідею. Скажімо, Королівський інститут організував серію публічних лекцій і демонстрацій, щоб відкрити першу вулицю з одностороннім рухом у Лондоні.

10. Вебінар — організація зустрічей за допомогою Інтернету. Для організації вебінарів, тобто онлайн-семінарів, використовують технології відеоконференції. Найпоширеніший спосіб — демонстрація і коментування презентації спіке-

ром. Учасники ставлять запитання, уточнюють за допомогою чату. Більшістю ресурсів відбувається автоматичний відеозапис події.

11. Форум — це площадка для забезпечення спілкування, обміну досвідом. Оффлайн-формат передбачає наявність експертів, опонентів для можливості розглянути питання з різних позицій. Дуже часто на форумах присутня велика кількість людей, що готові лише переймати досвід, а не ділитися ним. Завдяки цьому феномену форуми стали менш популярні як ефективний інструмент.

12. Конференція — зібрання людей для обговорення певної проблематики, результатів співпраці чи проблем, що виникають при реалізації спільних проєктів. Відмінність від форуму полягає в тім, що конференція обмежена в часі (кілька днів), а форум може тривати постійно, як майданчик для спілкування, постійне відновлення комунікації (темпу комунікації). Друга відмінність у форматі. На форумі виступають на рівних, а на конференції є авторитетні думки, офіційно визнані експерти. І третя суттєва відмінність — у результаті: конференція передбачає резолюцію, спільну вироблену стратегію, публікацію, а форум — це лише обмін думками.

Окремо серед нових форматів освіти слід виділити **воркшоп**. Це навчальний захід, на якому учасники отримують знання самостійно. Дослівний переклад терміну — «робоча майстерня».

Основні відмінності воркшопа від заходів іншого типу: висока інтенсивність групової взаємодії, активність і самостійність учасників, актуальний досвід й особисте переживання.

Учасники використовують особистий досвід і професійні знання та вміння, наявні в них із теми воркшопа. Вони діляться ними з іншими учасниками заходу.

Мінімальна тривалість воркшопа — половина дня. Максимальна — п'ять–сім днів. Основні методи і прийоми: аналіз і розбір ситуацій, створення проєктів і презентацій, «мозковий штурм», параметричний практикум, виконання індивідуальних і групових вправ. Теоретичні «вкраплен-

ня» у вигляді лекцій застосовуються дуже рідко й у мінімальному обсязі. По закінченні воркшопа у групи є певний інструментарій, модель поведінки у конкретній ситуації.

При такій формі навчання наголос робиться на динамічне знання. Відповідальність за результат навчального процесу розподіляється між учасниками й ведучим. Кожний учасник воркшопа отримує індивідуальне рішення конкретного завдання. Результативність заходу визначається внеском учасників.

Такий формат виявляє великий потенціал творчого кластеру. Коли художники збираються у приміщенні, що втратило свою основну функцію, і тепер його простір заповнюється культурою та креативними індустріями. Прикладом таких приміщень є культурні кластери на територіях покинутих промислових зон. Ідеї створення таких об'єднань мають в основному експериментальний характер і потребують особливого дослідження.

У результаті проведених автором експериментів було апробовано і випрацьовано найбільш прийнятні техніки на основі побудови діалогу в громаді, що мають вигляд комбінацій вищезазначених форматів взаємодії зі спільнотами.

У Полтаві **9 квітня 2016 року** під час культурно-мистецького фестивалю P.ART.TER відбувся воркшоп на тему «Самоідентифікація в індустріальному просторі». Тема воркшопа відповідала загальній концепції заходу P.ART.TER, ініційованому «Кадетаріумом». За задумом організаторів, територія колишнього цеху Полтавського турбомеханічного заводу стала площадкою креативу, де кожен зможе знайти щось для себе, адже середовище було поділене на декілька просторів, а саме: хенд-мейд, фут-корт, експозиція, музична зона та лекторіум. Поява такої ініціативи свідчить про те, що «Кадетаріум» має достатній творчий потенціал, аби сформувати у Полтаві певну спільноту арт-активістів, яка з часом може перетворитися на потужний громадський рух за покращення загального культурного рівня населення як міста, так і регіону в цілому.

Під час самого воркшопа після презентації успішного закордонного досвіду учасниками було досліджено термін самоідентифікації та визначення ролі індустріального простору. Під час обговорення були висловлені цікаві думки, а саме: самоідентифікація — це спроба зрозуміти себе та ідентифікувати у суспільстві; ідентифікація простору пов'язана з визначенням ролі, положення та особливостей окремого простору; індустріальний простір розглядався як модель сучасного міста.

У ситуації взаємодії учасники проаналізували емоційну, фактологічну та результативну складові історії Романа Коржика про лубенську ініціативу облаштування індустріального простору та поділились власними ідеями трансформації індустріальних споруд.

Під час мозкового штурму було напрацьовано багато ідей, але серед них для моделювання була обрана ідея влаштування екстремального парку. Командою були проаналізовані виклики, з якими може стикнутись проект, а саме: слабка інфраструктура, пошук інвестора, опір влади, незацікавленість громади. Але для розвитку ідеї екстрім-парку було вирішено поглянути на виклики як на можливості і діяти з цієї позиції задля консолідації суспільства.

Під кінець учасники воркшопа розіграли сцену урбаністичного діалогу між владою, громадою, бізнесом, ЗМІ, екстремалами та архітекторами для реалізації рішення влаштування екстремального парку на місці закинутого виробництва. Загалом досліджені питання під час події змусили замислитися над тим, як використати індивідуальні особливості індустріального середовища, його незвичайний колорит та положення в урбаністичному просторі для розвитку міста та його мешканців.

У даному дослідженні було використано комбінацію форматів: діалог через оповідання історій, театр-форум, майстер-клас, тренінг, лекція та воркшоп.

19 по 22 квітня в Краматорську та Слов'янську пройшов форум «UkraineLab: розвиток громад

та локальні ініціативи в (пост)кризових регіонах». У межах цього форуму 21 квітня в тематичному кластері «Розвиток громад через урбаністичні практики, екологічний розвиток та розвиток (моно)індустріальних міст» пройшов воркшоп «Використання викликів постіндустріальної доби для розвитку міста». Воркшоп був націлений на виявлення, дослідження та трансформацію викликів промислових зон. Під час заходу були висловлені ідеї про рекультивацию, очищення та трансформацію промислових зон залежно від потреб сучасного міста. Зокрема, у процесі мозкового штурму були опрацьовані ідеї трансформації промислових просторів у приватні мануфактури, в рекреаційні зони, технопарк, дитячий центр, також було запропоновано застосувати промислові території під експериментальну базу для досліджень альтернативних джерел енергії, під вільний простір для альтернативної освіти та для розвитку екологічного та інших видів бізнесу.

Аналізуючи промисловий простір, учасниками були визначені його сильні і слабкі сторони, виявлені можливості та загрози для промислових об'єктів. На основі цього аналізу досліджено два основні виклики індустріальних зон, які згодом трансформувалися в позитивні моделі розвитку промислових просторів. У результаті були опрацьовані дві позитивні стратегії: залучення людей до формотворення індустріального простору та створення зручної законодавчої бази для впровадження спільних рішень.

Серед мінусів промислових просторів учасниками були виділені екологічні проблеми, негативний імідж, велика площа, коштовний ремонт, дороге обслуговування, неочевидна естетика, багато капіталовкладень, проблеми безпеки, екологічні проблеми, підвищення смертності населення, ізолюваність простору, приватизація та закритість об'єктів, витіснення ініціатив приватного підприємництва, негативне сприйняття культури робітничого класу.

Серед плюсів промислових територій було виділено: великі площі, дешевизна, інфраструк-

тура для тематичного парку, під'їзд, можливість дістатися, атмосфера, унікальність (обладнання), наявність зелених зон, позитивний інвестиційний клімат, транспорт та інфраструктура, платоспроможність населення, можливість працевлаштування, ресурсна база знань, додаткові робочі місця, наповнення бюджету коштами.

Можливості: подолання негативної пам'яті, можливості для спорту, креативних дитячих просторів, можливість залучення субкультур, висловлення соціальної критики, налагодження діалогу у суспільстві, освітні можливості, влаштування рекреаційних зон для відпочинку, нові робочі місця, новий бізнес, нові культурні простори, ресурс для майбутніх поколінь туризму, оптимальне економне використання наявних просторових ресурсів.

Виклики: негативне ставлення колишніх працівників до змін, необхідність самоорганізуватися, неосвічені власники, небезпека для життя, нестача фахівців, відсутність законодавчої бази, проблема власності та олігархії, негативний приріст населення, ризик появи техногенних наслідків, брак фінансів у населення і галузі, протест і неприйняття ідеї серед населення.

Опрацювання викликів промислових просторів в групах виявило основні заходи для залучення населення до інтеграції індустріальних просторів у сучасне місто, а саме: залучення цікавих доповідачів та цікавих тем для оприлюднення інформації, створення системи інформування населення стосовно заходів з означеного питання, визначення потреби аудиторії, лобювання ідеї, залучення фінансування, підготовка самоорганізованих фахівців, сприяння організації заходів для дітей і старших людей для практичного освоєння промислових територій, використання соціальних мереж для залучення та інформування населення. Загалом все вищезгадане робиться для того, щоб люди розвивалися, отримували задоволення від результатів, визнання, моральне заохочення та простір для свободи і творчості.

Створення законодавчої бази спричинить такі позитивні зміни, як: відсутність корупції, наяв-

ність професійних законотворців, підвищення політичної волі, створення позитивного клімату для бізнесу, формування активного громадянського суспільства, створення нового мислення, сприяння побудові довіри між бізнесом, владою та громадою, реалізація проектів, профілактика техногенних забруднень, поява позитивних прецедентів, зрозумілі закони, врахування громадської думки, позитивні економічні наслідки та зниження злочинності.

У даному дослідженні було використано комбінацію форматів: Дерево проблеми / Дерево цілей, метод «світового кафе», образи змін, діалог через оповідання історій, театр-форум та тренінг.

Досвід CIVIC MEDIA LAB у Дніпропетровську. CIVIC MEDIA LAB — це творча платформа для саморефлексії, навчання і співпраці з іншими, щоб з'ясувати, що є новим, поставити питання один одному, щоб надихнути і кинути виклик собі і оточуючим. Міждисциплінарний підхід будує активні мости між різними культурами, художніми дисциплінами, сценами і жанрами. Учасники вчать, щоб зрозуміти, яким чином їхня діяльність та творча сила може зробити свій внесок у побудову конструктивного діалогу між художниками, менеджерами, критиками і глядачами.

Організатор проекту OSTRALE встановив концепцію CIVIC MEDIA LAB, керуючись багаторічним досвідом організації унікальних міжнародних виставок, фестивалів та інших заходів. Організатори беруть на себе зобов'язання ставитись до роботи як до оцінки міждисциплінарних медіа-проектів у сфері культури та мистецтва, де форма творчого самовираження буде поєднана з іншими культурними практиками.

В рамках цього проекту з 4 по 10 липня пройшов перший етап взаємодії. Результатом літньої резиденції Kultura Medialna в Дніпрі стала Міжнародна поп-арт-виставка медіа-художників «ERROR Island».

Кожен з учасників розробляв свій проект, досліджуючи тему за допомогою різних медіа-інструментів. Працюючи в групі, ми аналізували, як соціальні, політичні, культурні чи особисті по-

милки впливають на наше життя сьогодні, і які результати цих помилок. Дослідження надихнуло нас на реалізацію власного проекту під назвою «В очікуванні втілення». У процесі творчої взаємодії з іншими учасниками відбулася трансформація ідеї в матеріальну форму у вигляді модульної інсталяції з пластилінових і глиняних скульптур, поміщених у човен. Інсталяція, звук і історії жителів Дніпра затвердили основну ідею проекту і гармонійно вписалися в загальну виставку робіт.

Наступний етап — розвиток і втілення ідеї в Києві до кінця серпня. Потім — резиденція у Дрездені. У висновку всі напрацювання і дослідження будуть представлені на онлайн-порталі <http://www.civicmedialab.eu>.

Такі колаборації, як CIVIC MEDIA LAB, трансформують прояв негативних тенденцій шляхом сприяння розвитку трансрегіональних мереж громадянського суспільства. Подібні проекти організують нетрадиційний діалог і довгострокове міжрегіональне співробітництво людей, що працюють в області громадянського суспільства з країн «Східного партнерства».

У даному проекті було використано комбінацію форматів: метод «світового кафе», діалог через оповідання історій, майстер-клас та воркшоп.

Запоріжжя. Подія «Дослідження у спільноті: Запоріжжя в період трансформацій» проходила в рамках фестивалю «З країни в Україну — Запоріжжя». Фестиваль «З країни в Україну» — це мандрівна культурно-просвітницька інтерактивна і мобільна платформа для всієї родини, яка активізує локальну, урбаністичну громаду міста та пробуджує громадську діяльність, об'єднуючи міських активістів, навчаючи та мотивуючи їх до нових власних проектів.

Цього року фестиваль охопив 11 українських міст, а саме: Покровськ, Костянтинівка, Бахмут, Лисичанськ, Северодонецьк, Старобільськ, Нікополь, Кривий Ріг, Запоріжжя, Бердянськ, Маріуполь. Фестиваль тривав місяць, основна програма розгорталась упродовж одного — трьох днів наприкінці тижня.

Фестиваль поділений на кілька локацій: для народних ремесел, літературних читань, інновацій, дитячих ігор, спортивних, художніх, кінематографічних, театральних, лекційних та інших подій.

Фестиваль у Запоріжжі організувала локальна команда та залучені волонтери. Разом з цією командою була організована подія «Дослідження в спільноті: Запоріжжя в період трансформацій».

Сама подія тривала два дні. За цей час була сформована дослідницька команда з восьми осіб. Серед запрошених були активісти, дослідники, мистецтвознавці, галеристи, урбаністи та історики.

Формат роботи був визначений заздалегідь, але все, що відбувалося упродовж самої події, йшло по плану навіть без жорстких рамок та таймінгу. У перший день були презентовані вдалі приклади ініціатив в індустріальних містах, як за кордоном, так і в Україні. Воркшоп був націлений на взаємобмін досвідом та на розвиток навичок побудови діалогу у групі та спільноті під час аналізу і дослідження ситуації Запоріжжя. Завдання заходу: дослідити плюси, мінуси проблеми, викликів та можливостей міста; спланувати та провести дослідження в місті; визначити і опрацювати найпривабливіші для запуску локації.

У процесі воркшопа ми виявили дві потенційно найцікавіші для реалізації локації. Колишній дитячий садок нікому не належить, є адміністративним ресурсом, знаходиться на балансі міста, охороняється понад 10 років, але стоїть і розвалюється. Це двоповерхова будівля у центрі комплексу соціміста. Локація чимось нагадує територію Баухауза, тому було вирішено облаштувати її для розвитку молодих талантів під майстерні, школу мистецтв та музей конструктивізму. Остання ідея — цеглинка в драбину до ЮНЕСКО. Поява кластеру соціміста на мапі Запоріжжя зі школою авангарду, фестивалями, виставками, лабораторіями, музейною експозицією, семінарами, освітніми програмами для молоді та туристів ознаменувало б напрямок руху до індустріального туризму. Покласти цеглину в розвиток тематичного національного маршруту конструктивізму Запоріжжя—Харків—Дніпропетровськ—Одеса на вихідні.

Для запуску локації 77-го заводу було запропоновано влаштувати там урбан-сад, на якому можна було б вирощувати овочі та фрукти, влаштувати екскурсії, перенести частину експозиції індустріального заводу та влаштувати там музей сучасного мистецтва. Розгорнути діяльність таким чином, щоб там можна було використовувати нові методи експозиції. Крім основної функції, ця локація може бути використана для дозвілля молоді, влаштування концертів, бару, лекцій, публічних обговорень, читань, а основною принадою могли б бути філософські прогулянки. Загальна ідея — реалізувати на даху задум «Запоріжжя — місто-сад». Для запуску можна було б спочатку влаштувати там фестиваль творчого малюнка з домальовуванням панорами міста.

У цьому дослідженні було використано комбінацію форматів: Дерево проблеми / Дерево цілей, діалог через оповідання історій, лекція та воркшоп.

Таким чином, означені експериментальні дослідження показали високу актуальність теми інтеграції індустріальних просторів у сучасне місто та готовність спільнот до згуртування навколо цієї теми. Виклики індустріальних просторів можуть стати стимулом для їх трансформації та пристосування під альтернативні, нові функції, що відповідають потребам сучасності, а самі індустріальні простори можуть стати платформою для матеріалізації змін та ідей, що не раз були озвучені як окремими учасниками експериментів, так і усіма спільнотами загалом.

Висновки. Високий ступінь єдності людей у соціальних спільнотах, їхня згуртованість (колективність), схожість їхніх позицій об'єктивно сприяє зниженню числа правопорушень. Коли ступінь єдності (інтегрованість) соціальної спільноти (класу, суспільства) досить висока, то падає кількість відхилень у поведженні членів цієї спільноти. Навпаки, ріст числа відхилень у поведінці — показник розпаду її інтегрованості. У деяких випадках неефективність впливу, скажімо, на підлітка з боку найближчої соціальної спіль-

ноти (родини), недостатність його соціалізації (у змісті включення в систему цінностей і норм поведінки, характерних для суспільства в цілому) можуть призвести до посилення впливу на нього стихійно утворених угруповань, де існують протиправні погляди і представлення, діють антисоціальні норми поведінки. Ще один момент, на який варто звернути увагу, також впливає на послаблення соціальних зв'язків між людьми — це негативні наслідки науково-технічної революції: урбанізація, виникнення великих міст тощо.

Нав'язування людині різними спільнотами суперечливих соціальних цінностей і стандартів поведінки (наприклад, сім'я, школа, група спільного проведення дозвілля), невизначеність їх соціальних цілей, вимог, що ставляться перед індивідом, нечіткість критеріїв оцінки поведінки може дезорганізувати особистість. Суспільство заці-

кавлене в тому, щоб соціальні спільноти ставили перед людиною послідовну, внутрішньо несуперечливу систему нормативів поведінки, стимулюючи почуття солідарності й належності до суспільства загалом.

Таким чином, соціальні спільноти відіграють важливу роль у сучасному суспільстві. Упродовж всього життя людина причетна до певних спільнот, які соціалізують її, надають можливість забезпечити різні потреби, виконують захисні та інші функції. Людина, перебуваючи в соціальній спільноті, відчуває свою відповідальність, і це стимулює як людину, так і спільноту до дії у напрямку трансформації простору життєдіяльності. Спільнота більш відповідально ставиться до міських трансформацій і може взяти на себе функції по перетворенню певного місця у місті.

1. Кризис городов. Чем он вызван? [Электронный ресурс]: Онлайн библиотека. — Режим доступа: <http://wol.jw.org/gu/wol/d/r2/lp-u/102001242>. — Название с домашней страницы Интернета.
2. О городе на Днепре, или Что таит в себе Запорожский край [Электронный ресурс]: (Проект) В Запорожье. — Режим доступа: <http://v.zp.ua/city/>. — Название с домашней страницы Интернета.

Халепа О. С. Дослідження потенціалу локацій для розвитку Запоріжжя

Анотація. У статті описується дослідження, проведене у Запоріжжі. Описується методологія попередніх досліджень та безпосередньо в спільноті вищезазначеного міста. Розглянуто проблему антиідентифікації людей з міським середовищем. Загалом аналізується сучасний стан постіндустріального Запоріжжя.

Ключові слова: спільнота, воркшоп, потенціал, постіндустріальне місто, дослідження.

Халепа А. С. Исследование потенциала локаций для развития Запорожья

Аннотация. В статье описывается исследование, проведенное в Запорожье. Описываются методологии более ранних исследований и непосредственно в сообществе вышеупомянутого города. Рассмотрена проблема антиидентификации людей с городской средой. В целом анализируется современное состояние постиндустриального Запорожья.

Ключевые слова: сообщество, воркшоп, потенциал, постиндустриальный город, исследования.

Halepa A. S. Research study of potential locations for Zaporozhyha development

Summary. The article describes research conducted in Zaporozhyha. Describes the methodology of previous studies and research in directed city community. Reveals the problem of anti-identify people with the urban environment. In general the article analysis the current state of postindustrial Zaporozhye.

Keywords: community, workshop, potential post-industrial city, study.